

ПОЛІТИКА ГАРМОНІЗАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто політику гармонізації оподаткування у сфері зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) у разі входження України до Митного союзу (Росія, Білорусь, Казахстан). Акцентовано увагу на негативних та позитивних наслідках для України у разі зміни політики гармонізації оподаткування в сфері ЗЕД з вектору європейського спрямування на євразійський.

За своїм географічним розташуванням Україна знаходиться на межі двох інтеграційних зон – євразійської та європейської, що впливає на її зовнішню політику загалом. Протягом багатьох років спрямованість зовнішньоінтеграційного вектора України була у напрямку Євросоюзу. Домінування європейського вектора інтеграції обумовлювало одну з головних стратегічних цілей реформування податкової політики як адаптація її діючого інструментарію до умов ЄС, що було визначено у низці прийнятих законодавчих актах.

Однак на сьогодні, за станом на 30.07.2012 року, Україна ратифікувала вступ до зони вільної торгівлі в рамках СНД, тим самим позначивши, що євразійський вектор інтеграції є також для неї важливим. Цей вектор інтеграції України обумовлено не тільки енергетичною залежністю нашої країни, але й доволі розвинутим ринком збуту для українських товаровиробників, втрата якого негативно вплине на вітчизняну економіку. Оскільки більш як третина українського експорту приходить на країни Митного Союзу (Росія, Казахстан та Білорусія) (табл. 1). В останні роки намітились тенденції до зміни геополітичних напрямків в зовнішньоторговельних операціях. Так, питома вага експорту українських товарів в країни ЄС зменшилась на 5 %, тобто з 31,8% у 2005 році до 27% у 2011 році, а питома вага експорту із України в країни Митного Союзу збільшилась на 8,1% п., тобто з 26,4 % у 2005 році до 34,5% у 2011 році, це підтверджує переорієнтацію торговельних відносин національних господарюючих суб'єктів в умовах кризи на країни із схожими рівнями економічного, технологічного розвитку та однаковим характером конкурентних переваг на міжнародних ринках.

Однак європейський вектор зовнішньоторговельної діяльності не втрачає від цього привабливості для нашої країни, оскільки у 2011 р. 32,8 % імпорт займають товари із ЄС і це, як правило, високотехнологічна продукція, що у майбутньому може привести до технічного переоснащення виробництва нашої країни, у результаті чого збільшиться виробництво більш конкурентного вітчизняного товару. Крім того, високий рівень конкуренції на європейському ринку, спонукає українських товаровиробників покращувати якість своїх товарів, а також знижувати їх собівартість за рахунок впровадження енергозберігаючих технологій, оновлення виробничого устаткування.

Тому за доцільне вважаємо визначення позитивних та негативних факторів від вступу України до Митного Союзу на подальші стратегічні орієнтири податкової політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

**Питома вага у зовнішній торгівлі товарами України з іноземними країнами
за період 2005-2011 рр.**

Роки	Загальний обсяг товарів млн.дол. США	Обсяг товарів у (з) країн ЄС, млн.дол. США	Обсяг товарів у (з) країн Митного Союзу, млн.дол. США	Питома вага у зовнішній торгівлі товарами (%)			
				Загальна (%)	у т.ч. за іноземними країнами		
					Країни ЄС	Країни Митного Союзу (Росія, Казахстан, Білорусія)	Інші країни
Експорт товарів з України							
2005	34286,7	10892,7	9055,8	100	31,8	26,4	41,8
2006	38367,7	12629,1	10701,4	100	32,9	27,9	39,2
2007	49248,1	14774,2	15663,4	100	30,0	31,8	38,2
2008	66954,4	19732,8	19763,7	100	29,5	29,5	41,0
2009	39702,9	10269,6	11172,4	100	25,9	28,1	46,0
2010	51430,5	13839,4	16631,6	100	26,9	32,3	40,8
2011	68409,8	18442,3	23600,8	100	27,0	34,5	38,5
Імпорт товарів в Україну							
2005	36141,1	12670,1	15647,6	100	35,1	43,2	21,7
2006	45034,5	16800,3	24699,1	100	37,3	54,8	62,7
2007	60670,0	23048,2	19874,1	100	38,0	32,8	29,2
2008	85535,4	30477,0	25342,7	100	35,6	29,5	34,9
2009	45435,6	16233,8	16962,5	100	35,7	37,3	27,0
2010	60740,0	20007,0	25531,8	100	32,9	42,0	25,1
2011	82606,9	27064,8	25019,7	100	32,8	30,3	36,9

*Складено автором за даними [1].

Дослідженням проблеми гармонізації оподаткування займалися багато вітчизняних науковців, із яких варто відзначити за вагомих доробок Ю.Б. Іванова [2], А.І. Крисоватого [3], В.А. Валігулу [3], В.М. Мельника [4] та ін. Проте, у наявних наукових дослідженнях не досліджуються питання гармонізації оподаткування у сфері зовнішньоекономічної діяльності за умови вступу України до Митного Союзу (Росія, Білорусь, Казахстан).

Дослідженням проблем впливу Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану на зовнішньоекономічні відносини України та оцінки економічних ефектів для національної економіки в разі вступу України до Митного союзу знайшли своє відображення у наукових працях Н.В.Осадчої [5], І.С. Фоміна [6, с.224-230], В.О. Стромило [7], В.І. Мунтіян [8] та ін. Однак, аналіз вищезазначених джерел, дав змогу виявити відсутність у науковців однозначної думки щодо перспектив економічного розвитку національної економіки України та гармонізації податкової політики в умовах входження до Митного Союзу Росії, Білорусі та Казахстану.

Тому, віддаючи належне науковим розробкам цих фахівців, треба зазначити, що у сучасних наукових дослідженнях проблемі політики гармонізації оподаткування у сфері зовнішньоекономічної діяльності за умови вступу до Митного Союзу Росії, Білорусі та Казахстану приділяється відносно мало уваги.

Серед невирішених проблем є проблема, яка пов'язана з визначенням позитивних та негативних наслідків політики гармонізації оподаткування у сфері зовнішньоекономічної діяльності за умов входження України до Митного союзу (Росія, Білорусь, Казахстан).

Метою статті є дослідити політику гармонізації оподаткування у сфері зовнішньоекономічної діяльності у разі входження України до Митного союзу та виявити негативні та позитивні наслідки для національної економіки країни.

Тривалий час у зовнішній політиці України домінував європейський вектор інтеграції, зміни в реалізації податкової політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності відбувались з урахуванням адаптації її діючого інструментарію до умов міждержавної податкової гармонізації у країнах Євросоюзу. Одним із вагомих показників поступової адаптації податкової політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності до умов ЄС є діючий інструментарій у податковій політиці, який сформувався внаслідок вступу України до СОТ і приєднання її до секторальних домовленостей про зниження ставок мита на такі групи товарів як: сталь, деревина, кольорові метали, фармацевтичні препарати, папір, сільськогосподарська техніка, меблі, інформаційні технології, наукове, медичне обладнання, будівельна техніка, хімічні товари, іграшки, текстиль, меблі, одяг та сировина для виробництва технологічної продукції.

У результаті імплантації зобов'язань, взятих Україною під час вступу в СОТ, рівень середньоарифметичної ставки ввізного мита за всією номенклатурною групою товарів було скорочено з 10,47 % до 6,51 %; за сільськогосподарськими товарами – з 19,71 % до 13,84 %; за промисловими товарами – з 8,29 % до 4,4 % (рис.1). Такі стандарти в оподаткуванні зовнішньоторговельної діяльності не суперечать умовам ЄС у цій сфері.

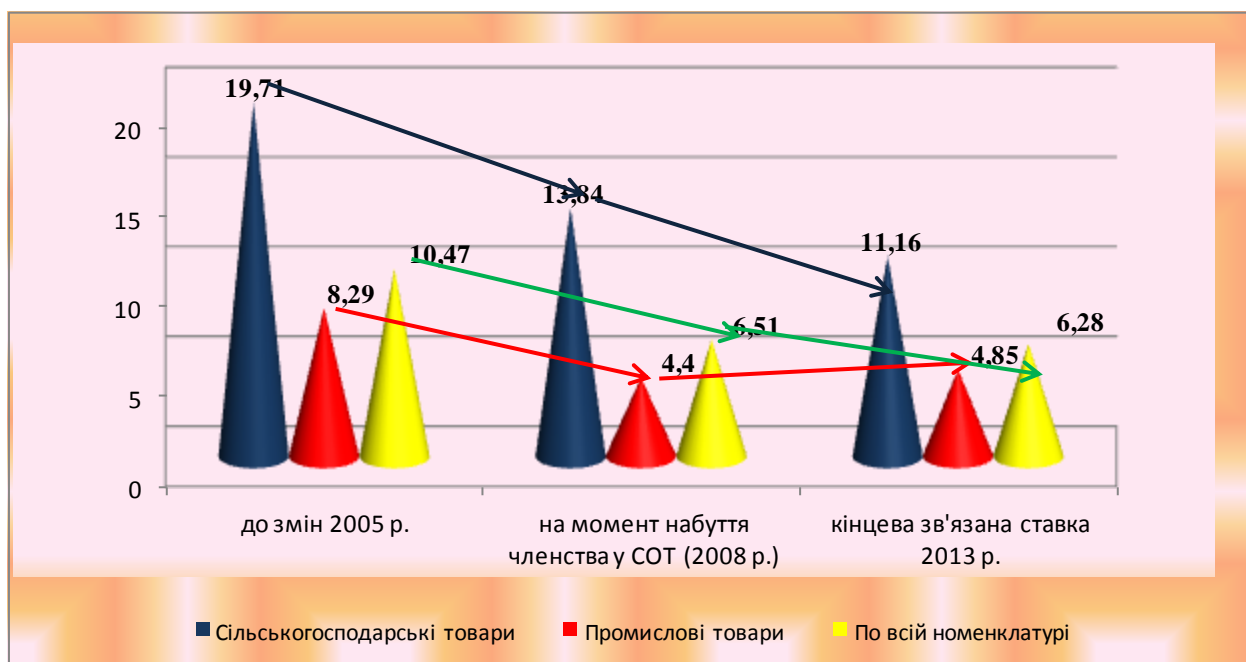

Рис. 1 Трансформація середньоарифметичної ставки ввізного мита в Україні після вступу до СОТ

*Складено та побудовано автором за даними [9]

Таке зниження ставок ввізного мита відбулось за рахунок значного зменшення кількості ставок такого податку, що набагато перевищують середнє або граничне значення (табл. 2).

Структура ставок ввізних мит
для сільськогосподарських та промислових товарів
в Україні після вступу до СОТ

Показники	За сільськогосподарськими товарами		За промисловими товарами	
	На момент вступу до СОТ	Кінцеві ставки	На момент вступу до СОТ	Кінцеві ставки
Тарифні лінії з нульовою ставкою (% від усіх тарифних ліній)	9,6%	10,0%	35,5%	35,2
Тарифні лінії з адвалорними ставками (% від усіх тарифних ліній)	62,7%	95,5%	98,1%	100,0%
Середньоарифметична ставка ввізного мита	13,84%	11,16%	4,4%	4,85%
Мінімальна ставка	0,00	0,00	0,00	0,00
Максимальна ставка	30%	50%	25%	25%

*Складено автором за даними [9]

Відповідно до графіка трансформації ставок з 1 січня 2010 року пільгові ставки ввізного мита вже зменшено більш ніж на 250 товарних позицій. У 2011 році скорочено кількість пільгових ставок ввізного мита на алкогольні вироби повністю; на транспортні засоби до 7% від загальної кількості ставок; на морські човни до 8,5% від загальної кількості ставок. Водночас в Україні ще залишається 2,5 тис. видів пільгових ставок, що складає 23,3 % від загальних ставок Митного тарифу України.

Варто зазначити, що в результаті вступу України до СОТ також відбулась трансформація ставок експортного мита (табл. 3)

Таблиця 3

Трансформація ставок експортного мита внаслідок
вступу України до СОТ

Найменування товару	Ставка мита до вступу до СОТ	Ставка мита після вступу до СОТ	Крок зменшення ставки	Кінцева ставка
Насіння олійних культур	17%	16%	на 1 % щорічно	10%
Жива велика рогата худоба	50%, 55% або 75 % в залежності від виду худоби	50%	на 5% щорічно	10%
Шкірсировина	27% або 30% в залежності від виду худоби	30%	на 1 % щорічно	20%
Брухт чорних металів	30 євро за тонну	25 євро за тонну	Перший рік-зменшення до 18 євро за тонну; далі – щорічно на 1,6 євро	10 євро за тонну
Брухт кольорових металів	30 євро за тонну	30%	на 3 % щорічно	15%

*Складено автором за даними [9]

Все це спонукає Україну проводити політику гармонізації оподаткування у сфері зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням найбільш адаптованого податкового законодавства до міжнародних об'єднань з одночасним дотриманням національних інтересів України для забезпечення збалансованості Державного бюджету, в тому числі податкових надходжень від зовнішньоекономічної діяльності, збалансування зовнішньоторговельного сальдо, дотримання нормативного значення щодо відкритості економіки.

Проте під час вступу України до Митного Союзу в політиці оподаткування сфери зовнішньоекономічної діяльності необхідно буде проводити деякі корективи, а саме: переглядати ставки митного тарифу, що буде суперечити нормам СОТ та законодавству України. Оскільки порівняння середніх ввізних мит Митного союзу (Росія, Білорусь, Казахстан) із середніми зв'язаними митами України вказує на значну різницю в рівнях тарифного захисту (рис. 2)

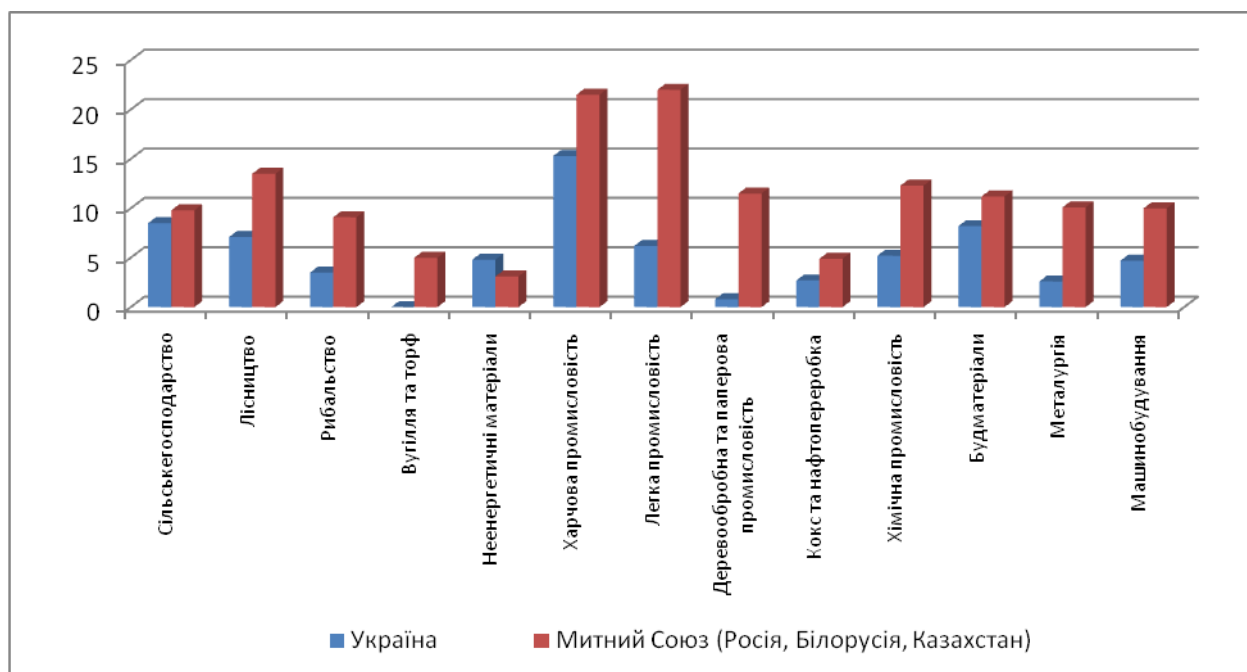

Рис. 2 Ставки ввізних мит України та Митного Союзу (Росія, Білорусь та Казахстан) за секторами економіки

*Складено та побудовано автором за даними [10]

Як видно з рис. 2 ставки ввізних мит України є меншими за ставки митного податку Митного Союзу (Росія, Білорусь та Казахстан). Для більшого розуміння у розбіжності ставок мита доцільним є проведення порівняльного аналізу ставок ввізних мит на окремі види продукції згідно з Митним тарифом України та Єдиним митним тарифом Митного союзу Росії, Білорусії та Казахстану, що представлений на табл. 4.

Наразі за даними таблиці 4 та рис. 2 ми бачимо, що митний тариф України суттєво відрізняється від тарифу краї-членів Митного союзу, що є економічно не вигідним для нашої держави загалом.

По-перше, ставки ввізного мита на сільськогосподарські товари в Україні є вищими ніж у межах дії Митного союзу, наприклад, на зерно пшениці, ячменю, кукурудзи та жита – удвічі, на овочі та цукровий буряк – утричі, на соняшникову олію – удвічі. За таких ставок імпортного тарифу нашій країні економічно не вигідно проводити політику гармонізації оподаткування зовнішньоекономічної діяльності, оскільки зниження саме

ставок на сільськогосподарську продукцію приведе до ризиків надмірного зростання конкуренції з вітчизняними виробниками на цих ринках.

Таблиця 4

Порівняльний аналіз ставок ввізних мит на окремі види продукції згідно з Митним тарифом України та Єдиним митним тарифом Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану

Опис продукції	Зв'язаний тариф України	Ввізне мито (Митний Союз)	Збільшення чи зменшення для України
М'ясо живої рогатої худоби	10%	10%	дорівнює
Живі кури, качки, гуси, цесарки	10%	5%	зменшення
Свинина	20%	15%	зменшення
Овочі, цукрові буряки	20%	5%	зменшення
Зерно пшениці, ячменю кукурудзи, жити	20%	10%	зменшення
Олія соняшникова або сафорова	20-30%	15%	зменшення
Лікарські засоби	0%	10%	збільшення
Руди та концентрати марганцеві	2%	5%	збільшення
Нафта або нафтопродукти, одержані з бітумінозних порід (мінералів), крім сирих	0-10%	5 %	зменшення
Бітумінозне вугілля	2%	5%	збільшення
Кокс і напівкокс із кам'яного вугілля	0%	5%	
Лікарські засоби, інші	0%	10%	збільшення
Летальні апарати	0%	20%	збільшення
Легкові транспортні засоби	2011 – 7% 2012 – 6% 2013 – 5%	30%	збільшення

*Складено автором за даними [11]

По-друге, в межах Митного союзу ставки митного тарифу на сільськогосподарську продукцію є комбінованими, що суперечить зобов'язанням України перед СОТ, оскільки на всі сільськогосподарські товари (крім підакцизних товарів) в країні діють адвалорні імпорتنі мита.

По-третє, підвищення мита на ввезення сирової нафти з інших країн до 5 % приведе до надмірної концентрації джерел імпорту нафти на одній країні – Росії, що є одним з показників погіршення стану зовнішньоекономічної безпеки країни. Так, у 2010 р. у зв'язку з укладенням угоди між компанією «Укрнафта» та Державною нафтовою компанією Азейбарджану з постачання 3 млн. тонн сирової нафти привело до зниження частки концентрації Росії з постачання сирової нафти з 92 % за підсумками 2009 р. до 81,9 % за підсумками 2011 р. [1]. Наявність альтернативних джерел постачання сирової нафти дає змогу більшою мірою використовувати потужності вітчизняних нафтопереробних заводів. Водночас за деякими розрахунками експертів Україна матиме позитивний ефект

для ВВП при скасуванні експортних мит на нафту до 3 млрд. дол. США, на нафтопродукти – близько 500 млн дол. США, зниження цін на газ до рівня внутрішньоросійських – 4,5 млрд дол. США [11, с. 53]. Це є дійсно привабливим для нашої держави кроком гармонізування оподаткування в цій сфері але короткостроковим. Оскільки при штучному зниженні цін на енергетичну сировину, з'являється відсутність стимулу для вітчизняних виробників щодо проведення диверсифікації енергоджерел, пригнічення розвитку решти секторів економіки, переорієнтація структури економіки на сектори, які більш пов'язані з енергетичною сировиною та сповільнення розвитку диверсифікаційних процесів постачання нафтової сировини на міждержавному рівні, що зрештою робить економіку країни не конкурентоспроможною у довгостроковій перспективі.

По-четверте, політика гармонізації оподаткування у сфері зовнішньоекономічної діяльності у разі вступу України до Митного союзу буде доцільною у разі узгодження митних тарифів, які не будуть перевищувати українські або суперечити СОТ. У протилежному разі Україні як суверенній державі доведеться відкликати останні попередньо погоджені у рамках СОТ тарифні поступки на переговорах. Це може спричинити до звернення країн щодо застосування штрафних санкцій за завданні їм збитки.

За розрахунками Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України сума штрафних санкцій становитиме не менше 5 млрд.дол. США з розрахунку вартості річного обсягу імпорту, що підпадає під дію підвищених тарифів [11,с.50]

Ще не менш важливим є те, що Митний союз передбачає, з одного боку, застосування єдиних ставок мита до товарів зі всіх країн, що значно полегшуватиме проведення зовнішньоторговельних операцій, а з іншого не застосування імпортних та експортних мит до країн-учасниць. Така політика оподаткування сфери зовнішньоекономічної діяльності передбачає спільний розподіл митних податків у межах союзу до бюджетів всіх країн.

На сьогодні розподіл митних зборів у межах союзу, які становлять суттєву частину надходжень до державних бюджетів усіх трьох країн, такий: Росія – 86,5%, Казахстан – 8,5, Білорусь – 5%. Тобто у перспективі лєвова частка податкових надходжень від зовнішньоекономічної діяльності буде надходити до бюджету Російської Федерації, тому призведе до суттєвого скорочення податкових надходжень від зовнішньоекономічної діяльності до Державного бюджету нашої країни.

Позитивним фактом є те що, відповідно до законодавчо-нормативних актів Митного Союзу [12] оподаткування ПДВ та акцизним податком експорту та імпорту товарів, робіт та послуг відповідає вітчизняним нормам податкового законодавства, а саме:

- експорт товарів (робіт та послуг) оподатковується за «0» ставкою податку на додану вартість та звільняється від оподаткування акцизним податком;
- під час імпорту товарів ПДВ та акцизний податок стягується податковими органами країни, на територію якого ввозяться товари;
- під час імпорту робіт та послуг ПДВ та акцизний податок перераховуються у тій країні, територія якої визнається;
- строк надання документів, які обумовлюють правомірність надання «0» ставки ПДВ, складає 180 днів з дати відвантаження товарів.

Крім того, позитивними рисами, які не відповідають нормам податкового законодавства України, але притаманні Митному союзу є:

- можливість заліку переплати ПДВ з реалізації товарів на митній території в рахунок сплати «імпортного» податку;
- зберігання при імпорті товарів (робіт та послуг) рівня ставки податку на додану вартість, яка діє на території країни-імпортера. Так, діюча ставка ПДВ при імпорті товарів

(робіт та послуг) в Росії складає – 18%, в Білорусі – 20%, в Казахстані – 12%, а в Україні буде становити – 20%, з 01.01.2014 року – 17%. Тобто в Україні адаптування цієї норми законодавства не потребує змін.

Таким чином, проводячи політику гармонізації в державі необхідно враховувати економічні перспективи на майбутнє. Тому збереження зовнішньоекономічних зв'язків України з Митним Союзом, до якого входить Росія, Білорусь, Казахстан, є необхідним. Однак, враховуючи реалії сьогодення, на нашу думку, Україні доцільно було б проводити політику гармонізації оподаткування у сфері зовнішньоекономічної діяльності у напрямку європейського вектора інтеграції.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що Україна вже ратифікувала договір про зону вільної торгівлі з Росією, Білоруссю та Казахстаном, тому їй належить шлях до проведення узгоджень щодо політики гармонізації оподаткування у сфері зовнішньоекономічної діяльності, щоб не суперечити умовам угод з СОТ та ЄС. Інакше довголітня праця адаптації діючого інструментарію податкової політики до умов буде неефективною.

Питання гармонізації оподаткування у сфері зовнішньоекономічної діяльності в умовах входження України до Митного союзу (Росія, Білорусь, Казахстан) потребують подальших наукових розвідок та оцінювання втрат бюджету у разі зміни податкової політики в сфері зовнішньоекономічної діяльності відповідно до умов євразійського вектору інтеграції.

Література:

1. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
2. Іванов Ю.Б.
3. Крисоватий А.І. Домінанти гармонізації оподаткування: національні та міжнародні вектори: [монографія] / А.І. Крисоватий, В.А. Валігула. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010 – 248 с.
4. Мельник В.М. Обмежувальна та стримувальна роль податків /В.М. Мельник// Фінанси України. – 2006. - № 1. – С.31-37
5. Осадча Н.В. Вплив Митного союзу Росії, Білорусії, Казахстану на зовнішньоекономічну діяльність України / Н.В. Осадча // Економіка промисловості. – К.: Донецьк, 2010 – № 3. – С.9-20
6. Фомін І.С. Особливості позиції України щодо вступу до СОТ держав-учасниць митного союзу ЄВРАЗЕС / І.С Фомін // Теоретичні та прикладні питання економіки: збірник наукових праць – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – 388 с.
7. Стромило В.О. Економічні ефекти інтеграції України до Митного Союзу (Російська Федерація, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан) [Електронний ресурс] / В.О. Стромило // Ефективна економіка. – 2012. – № 4 – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1055>
8. Мунтиян В. И. Стратегия развития взаимодействия Украины с таможенным союзом Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сборник научных трудов – Донецк: ДонНУ, 2011. – С. 397-404.
9. Аналіз соціально-економічних наслідків членства України в СОТ після трьох років членства: очікування та реалії – [Електронний ресурс].– Режим доступу до ресурсу: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2011/2011_09/WTO_three_years.pdf

10. Недоцільність участі України в Митному Союзі Білорусії, Казахстану та Росії: експертна аргументація. Аналітична записка. / І. Бураковський, М. Гончар, В. Мовчан, Р. Хорольський – К.: Міжнародний фонд відродження, 2011 – 21 с.

11. Перспективи взаємовідносин України і Митного союзу Республіки Білорусь, Республіки Казахстан та Російської Федерації. Аналітична доповідь / А. В. Єрмолаєв, І. В. Клименко, Я. А. Жаліло, Н. Є. Пелагеша [та ін.]; за ред. Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2011. – 72 с.

12. Соглашение между Правительством РФ, Правительством Республики Беларусь и Правительством Республики Казахстан от 25.01.2008 г. «О принципах взимания косвенных налогов при экспорте и импорте товаров, выполнении работ, оказании услуг в Таможенном союзе» – [Електронний ресурс].– Режим доступу до ресурсу: <http://www.evrazes.com/docs/view/87>